

Julie Wasmuth
Oslo

Refleksjoner over en spedbarns- observasjon

Spedbarnsobservasjon er en metode som opprinnelig ble utviklet av psykoanalytiker Esther Bick ved Tavistock klinikken i London. Hun underviste ved klinikken fra 1948 og samarbeidet med John Bowlby for å gjøre metoden til en integrert del av utdannelsen for psykoterapeuter. Metoden har siden den gang blitt utstrakt brukt som del av opplæringen for barne- og voksentereapeuter. Spedbarnsobservasjon er en obligatorisk del av IBUP sin femårige utdanning i psykoanalytisk psykoterapi med barn og unge.

Spedbarnsobservasjon innebærer at man følger et spedbarn fra fødselen av og i minimum ett år. Observatøren rekrutterer selv en familie som venter barn og som samtykker til å delta like etter fødsel. Observasjonene av barnet skjer hjemme i relasjon til dets nærmeste omsorgsgivere, én time, én gang i uken. Observatøren tilbyr ikke profesjonell hjelp til familien, men er til stede som «en beskjedne gjest» i en læringssituasjon. Mye av læringen består i å observere uten å intervensere. Den naturalistiske observasjonen gir mulighet for å tenke om hvordan spedbarnet utvikler seg fysisk, mentalt og emosjonelt. Det gir også mulighet for observasjon av tidlig relasjons- og personlighetsutvikling. En del av læringen består i å utvikle kapasiteten til å skille observasjoner og teoretiske tolkninger av disse. Om lag en gang i måneden legger observatøren frem sine observasjoner, anonymisert, i en seminargruppe. Spedbarnsobservasjonsseminaret skal gi økt forståelse for eget og pasientens bidrag i terapirelasjonen og fremme utviklingen av terapeutisk holdning.

Innledning

Hvor fortettet er det mulig å skrive? Spørsmålet dukker opp i det jeg skal forme en avsluttende tekst etter et år med ukentlig observasjon av et spedbarn. Det er ikke mulig å fange alle bevegelser eller nyanser. Noe skal velges ut og noe annet kommer ikke med. Et bilde kunne kanskje fanget mer av den sammensatte indre erfaringen som året for min del utgjorde. Valgets kval får meg til å tenke på romanescokålen med alle sine gjentakende, knudrete spiraler og buketter. En kunne sikkert brukt flere sider på å beskrive alle forgreiningene i bare ett eksemplar. Men dersom jeg beskriver bare en liten gren, vil den fortsatt være knyttet til og kunne si noe vesentlig om resten av helheten.

I arbeidet med å komme i kontakt med en gravid som ville la meg observere det kommende spedbarnet, kjente jeg både håp og ubehag ved å være i en så trengende posisjon. Da jeg kom i kontakt med en som ønsket å bli med, ble jeg glad, spent, nervøs, og redd for å miste henne. Hun virket imidlertid interessert og innstilt på å delta fra første stund, hadde allerede født og tok meg imot til en førstesamtale. Jeg undret meg over hva som motiverte henne til å delta. Hun trodde først det var et forskningsprosjekt, var selv forsker, og hadde undret seg over at hun ikke hadde fått flere forespørsler om å delta i prosjekter under graviditeten. Selv hadde hun erfaring med hvor vanskelig det er å rekruttere til forskning. Kanskje var hun skuffet over å ikke ha blitt mer invitert selv, lurte jeg. Hun sa «Jeg er jo en bra deltaker i forskning, jeg», og «så tenker jeg at det er fint å delta når jeg først får en sånn forespørsel da.» Kan hende ble jeg med prosjektet spedbarnsobservasjon en slags god nummer to. Med morskap følger en ny identitet. Overgangen til den nye morsrollen kan være angstfylt fordi det innebærer å gi midlertidig slipp på roller og funksjoner en til vanlig har. Jeg tenkte over om mor gjennom mitt observasjonsprosjekt kunne holde kontakt med sin identitet som forsker samtidig som hun stod i prosessen med å bli mor.

I sitt mangeårige arbeid som barnelege observerte Donald W. Winnicott et stort omfang av mødre og deres barn. Han beskrev moren som rett etter fødsel føler seg inn i barnets sted og omtalte det som *primary maternal preoccupation* (1956). Moren er som i en subjektløs tilstand og så fokusert på den nyfødte at hun utelukker alt annet enn bar-

net. Det øker hennes sensitivitet for barnets behov. Winnicott omtalte tilstanden som nesten en sykdom, der man må være ganske frisk for å kunne utvikle og komme seg tilbake fra den når spedbarnet er modent for å slippe moren.

Tidlig i observasjonsåret lurte mor på hva jeg skulle se på og lære. Jeg lurte også på det, og svarte henne «Jeg kan ikke si det helt sikkert enda, det er litt åpent for meg, som en åpen prosess å finne mer ut av over tid». Jeg følte at jeg stod der som en representant for det usikre, utydelige, eller uvisse. Det kjentes ubehagelig, nesten flaut, å ikke vite mer eller svare tydeligere. Derfra utfoldet observasjonsåret seg som en anstrengelse i å kjenne på og tåle det uavklarte, forvirrende, og mangetydige. Det var et indre arbeid med å utvide min negative kapabilitet: «Kapasiteten til å stå i usikkerhet, tvil og mysterier, uten irritert å strekke seg etter fakta og fornuft», slik den britiske poeten John Keats uttrykte det (1817). Psykoanalytikeren Wilfred Bion (1962) arbeidet videre med begrepet og understreket betydningen denne kapasiteten har for psykoterapeuter, så vel som i livet generelt. I møte med det tvetydige og følelsesmessige krevene kan det være avgjørende å tåle nettopp smerten og forvirringen over å ikke vite, snarere enn å skulle gripe til sikre svar eller etablerte sannheter.

Nyfødt symbiose

I de første observasjonene, da jenta var nyfødt, lå hun helt tett inntil mor. Hun lå ved brystet og diet, i halsgropen eller mot skulderen og gulpet, og ble holdt i armene til mor eller far. Hun sov, døset, og våknet så vidt når jeg var der. Mor fulgte med på og forsøkte å tolke om jenta hadde behov for brystet, om hun var sulten eller mett, våken eller trett, måtte gulpe, eller få ny bleie. Mor sa til meg at hun var opptatt av å skape en følelse av flyt for jenta, at det er mye av kjernen i et godt liv. Hun var tett på med å beskrive jenta slik hun selv observerte henne når jeg var der. En kan tenke at mor på denne måten skapte en illusjon for datteren, om at verden og tiden var styrt ut ifra hennes fysiske og psykologiske rytme. Jeg tenker at mor viste et nærvær som Winnicott (1956) beskriver som ikke-forstyrrende. Winnicott hevder at morens tidlige ikke-forstyrrende nærvær gir spedbarnet mulighet til å erfare sine egne sensasjoner og spontane

bevegelser og dermed få rom til å begynne å skape seg selv. I bleiestellet hadde mor nennsomme håndbevegelser som gled over i hverandre. Jenta lå der rolig, med hodet til siden og øyne som glippet. Hun snorket og laget nesten uhorlige lyder. Mor besvarte dem nesten umerkelig, like dempet. Det var så vidt jeg fikk det med meg. Jeg observerte og var til stede i denne jenta sitt *holding environment*, hennes gryende erfaring med det Winnicott omtaler som *going on being*. Denne formen for tidlig varen i verden der mor tar imot og besvarer barnets spontane uttrykk. Slik holder hun bitene av barnets tilstedeværelse sammen sånn at barnet kan oppleve kontinuitet.

En stille observatør og tilknytning

Rollen jeg skulle ha som observatør innebar å være vennlig til stede uten å invitere til samtale, gi råd eller veiledning. Som observatør sosialiserte jeg da heller ikke med familien på en konvensjonell måte. En del av observasjonen foregikk på et indre plan, der jeg lyttet innover til det som dukket opp av følelser, fornemmelser eller assosiasjoner i meg. Jeg skulle legge merke til hva jeg kunne få en trang til å si eller gjøre, uten umiddelbart å agere på det. I rollen som observatør, holdt jeg igjen for mitt ønske om å være i dialog, eller kanskje glatte over noe med ord. Jeg kjente en indre spenning i det å være så ordløst til stede. I det aller første møtet med familien steg spenningen i meg, jeg ble kortpustet og konsentrert. Det var som om fokuset mitt ble snevret inn på den lille nyfødte ved mors bryst. Ordene ble nesten litt borte for meg etter hvert som jeg også forsøkte å fjerne meg fra dem. Jeg kunne si «jah,» og «mm» når jeg lyttet til hva mor fortalte meg. Noen ganger føltes det som om jeg vugget mor og datter med mine «mm».

Det var som om jeg jobbet med å kjenne på og gripe min egen holding-funksjon for mor og barn der hjemme. Kanskje foregikk dette samtidig som mor intuitivt holdt og kommuniserte med sin datter. Da jenta bare var noen uker gammel, spurte mor henne om hun var ferdig etter at hun hadde ammet henne en stund. Jenta gjorde et lite rist på hodet. Mor svarte «ikke det, nei» og lot henne ligge videre ved brystet.

Jeg jobbet hele året med å ikke sosialisere, og bruke ordene mine slik jeg vanligvis gjør. Etter

hvert var det som om jeg landet og fant en form for ro i det ordløse, eller kanskje formløse. Mor fortalte meg at hun før fødselen var spent på hvordan det skulle bli å knytte seg til datteren, men at hun raskt følte en veldig nærhet. Samtidig følte jeg meg raskt nær dem, ble rørt over tilliten de viste ved å ta meg imot i det nære, kroppslige, og intime. Da jenta var én måned gammel, ved fjerde observasjon, var jeg ett eller to minutter for sen i forhold til vår faste tid for observasjon. I det jeg gikk inn døren sa mor og far at de hadde lurt på om jeg kom, om de hadde hørt at jeg banket, eller ikke. De sa at jeg var den, utover de selv, som hadde sett jenta mest av alle. Det føltes som en ære, som at de hadde forventninger til min tilstedeværelse, med spørsmål om jeg var der eller ikke. Jeg fikk tanker om at vi på et vis var knyttet til hverandre. I meg meldte det seg en frykt for å fremstå avvisende og distansert ved å si så lite som jeg gjorde. Jeg fikk behov for å kompensere for ubehaget ved å formidle min tilstedeværelse med dertil mer nonverbal mimikk og innlevelse i mine «mm». Det projektive rommet som åpnet seg, var overveldende. I ettertid har jeg tenkt at min emosjonelle tilstedeværelse, uten alle ordene, nettopp muliggjorde en nærhet, og kanskje bidro til en forbindelse mellom foreldrene og meg.

Angst på liv og død

Som nyfødt beveget jenta seg både langsomt og i rykk. Pusten var kort og rask i overkroppen som beveget seg fort opp og ned der hun lå inntil mor. Mor kunne uttrykke bekymring for jentas raske pust og fortalte meg tidlig om sitt yngre søsken som ikke fikk puste, hadde blitt blå, og nesten kvalt av å ha fått slim i halsen som barn. Mor undret seg over jentas gryntelyder og fortalte meg en gang med lettelse at hun hadde funnet ut at det ikke var noe farlig. En gang jenta sov mens far strøk på henne, kom mor ut og sa at hun så gjerne skulle hatt en respirator der for å sjekke at hun pustet når hun sov. Far svarte «hun puster nok», som for å berolige mor. Jeg kan lure på hva mor kom i kontakt med i møte med sin nyfødte datter. Det var som at det skjøre forholdet mellom liv og død var aktivt i mor etter fødsel. Det å ikke få puste, eller å sette noe i halsen, dukket opp som et gjentakende tema i observasjonsåret. Jeg lurte på om en forventning om noe farefullt brått kunne dukke opp i mor, og bli

nesten reelt i øyeblikket. Da jenta begynte å krabe og plukket opp små partikler med pinsettgrep, fortalte mor om episoder der jenta hadde fått i seg noe hun ikke burde. Det kunne være støv, insekter, eller viskelær. Historiene bar gjerne preg av at det nesten gikk galt, men så gikk det ikke så altfor galt allikevel. Jeg kunne lure på om mor var på vakt for sin skrekkerfaring fra barndommen med hennes søsken som satt noe i halsen.

Som forelder, kan en i samspill med sitt spedbarn, på et ubevisst plan, gjenoppleve eller komme i kontakt med deler av sin egen spedbarnstid. Freud var tidlig ute med beskrivelser og tenkning rundt hvordan vi alle gjentar deler av vår fortid i nåtiden. Den amerikanske psykoanalytikeren Selma Fraiberg refererte til og skrev videre om dette ut fra sine erfaringer i arbeid med familier med sped- og småbarn. Hun beskrev at «selv i familier der kjærlighetsbånd er stabile og sterke, kan inntrengere bryte gjennom den magiske sirkelen i et ubevoktet øyeblikk, og forelder og barn gjenopplever et øyeblikk eller en scene fra en annen tid med andre karakterer» (min oversettelse, Fraiberg, 1975, s. 387). Hun omtalte disse inntrengerne som *ghosts in the nursery*. Spøkelsene refererer ikke nødvendigvis til spesifikke hendelser eller personer i forelderens fortid som har vært skremmende. Det er snarere snakk om forelderens subjektive erfaringer i samspillet med sine omsorgspersoner som har blitt internalisert og på et ubevisst plan har tatt bolig i den voksne. Disse internaliserte erfaringene kan vekkes til live i møte med spedbarnet her og nå. Uten at foreldereren har et bevisst minne om dette, tenkte Fraiberg at det indre spedbarnet i moren eller faren kan komme til uttrykk gjennom handlinger, oppfatninger, eller følelser som foreldereren har overfor sitt barn. Det er betimelig å understreke at jeg ikke kjenner til mors spedbarnstid. Samtidig kunne jeg lure på hvordan deler av mors historie var til stede og satt avtrykk på forholdet mellom moren og datteren jeg observerte.

En selv i verden utenfor

Den nyfødte jentas blikk beveget seg fra å virke flytende, med øyne som skjelte og svømte i retning taket, til å fiksere og lande på en gjenstand eller et objekt i rommet.

Ved andre observasjon, da jenta var 17 dager

gammel, snudde hun seg i retning der jeg satt og så mot meg. Mor bemerket at jenta kunne se lengre nå og var så våken. De to utvekslet smil og blikk i et nært ansikt-til ansikt-samspill. Da blikket hennes landet på mors levende ansikt, eller fikserte på en gjenstand i verden utenfor, kan en tenke at hun erfarte å bli holdt sammen av mor, og at hun fikk en gryende erfaring med å holde deler av seg selv sammen. For hver uke fikserte hun blikket i lengre øyeblikk, og det var som om jeg kunne se at hun stadig utvidet sitt oppmerksomhetsspenn. Da hun var seks uker gammel, noterte jeg at hun «setter blikket i mor» som smilte og svarte. Det var som om hun både kunne holde seg fast og bli holdt sammen i mors blikk.

Da hun var tre måneder gammel, så hun på seg selv i speilet mens hun vokaliserte med lyse toner. Hun kunne legges i babygym og fikserte blikket på lekene som hadde sterke kontrastfarger og beveget seg over henne. Hun strakk seg mot dem, kom nær med en arm og stoppet opp i sine bevegelser da hun så at de beveget seg. Etter hvert var det som om intensjonaliteten hennes ble mer synlig for meg. Bevegelsene ble avgrensede, markerte, og målrettede. Hun øvde på å ligge på magen med støtte fra mor og ble tatt opp til brystet når hun klaget. Øktene i babygymmen, der hun lå for seg selv og utforsket en verden bestående av rangler og knitrende bamser, varte gradvis lengre. Det var som om hun utvidet kapasiteten til å være alene, mens mor var til stede, ikke langt unna, men fortsatt på et annet sted. I disse observasjonene sa mor at det var godt at jeg satt ovenfor jenta, så hun hadde noe å strekke seg og se opp mot der hun ble liggende. Det var som om jenta, sagt med Winnicott sine ord (1958), hadde internalisert mor og utviklet en kapasitet til å være alene som spedbarn i nærheten av et holdende miljø. Når mor sa at det er godt for jenta med min oppmerksomhet, kunne jeg lure på om jeg fikk en funksjon som en forlengelse av et holdende miljø for mor og barn.

Verden ble etter hvert presentert for jenta gjennom ulike kanaler. Fra hun var rundt fem måneder gammel, observerte jeg at hun tok inn verden i form av fast føde, nye konsistenser, smaker, og temperaturer. Jeg så at hun utfoldet seg selv i verden med musikk, bilder, og bøker. Da hun nærmet seg fire måneders alder, så hun meg inn i øynene i lange øyeblikk. Først følte det intenst, som en sterk tilstedeværelse og nærhet. Ble det for mye for

henne, for meg, lurte jeg. Da de hadde besøk, spøkte mor med at jeg kom til å følge etter dem som en forfølger, ja, stalker. Hun formidlet også til andre som var i samspill med datteren at det var viktig å imitere lydene hennes, for at hun skulle føle seg hørt. Mor kunne omtale jenta som sosial, våken, og interessert. Jenta uttrykket seg i omgivelser som var opptatt av å se og høre. Kanskje kan det ha vært noe todelt med mitt blikk som observatør: på den ene siden godt og bekreftende, på den andre forfølgende eller faretruende. Kunne blikket mitt bli et overoppsyn de ikke hadde kontroll over, men som kanskje kunne utøve en kontroll over dem? Gjennom året kom de tilbake til spøken om at jeg var der for å se om mor var god nok.

Jeg ble nysgjerrig på jentas blikk, og hva det gjorde med meg. Etter hvert falt jeg mer til ro i å møte det. Da hun var fem måneder, så hun meg dypt inn i øynene, hevet brynene, samlet munnen i en trut og sa «ooh» før hun smilte. Jeg kjente behov for å svare og sa «ja, hei». Smilet gled over, hun så til siden, tilbake på meg og gjentok sekvensen. Jeg fikk en følelse av at hun kjente meg igjen, uten at jeg helt forstod hva det kom av. Det var imidlertid som om jeg traff noen i blikket hennes, og at det var noe kjent eller gjenkjennende jeg så mot. Da hun var seks måneder, betraktet hun mor på avstand. Mor fikk det med seg og svarte spøkefullt «jeg føler du stirrer meg tvers gjennom sjela, jeg blir helt stresset her jeg sitter». Jenta fortsatte å virke våken for det som skjedde rundt seg, og mor fortsatte å spøke med at jeg var en «stalker». Samtidig kunne hun si til jenta at det ikke er så verst å ha fått det så tidlig i livet, og når jenta snudde seg mot meg, kunne mor si «ja, hun er der fortsatt». Gjennom observasjonsåret har jeg tenkt mye over hvem og hva vi møter i den andres blikk, og ikke minst på hvem vi blir til i møte med den andre.

Separasjon og brudd

Da jenta var fem uker og lå og døset ved mors bryst, fortalte mor meg om en venninnene som mente hun burde nyte denne tiden, fordi barna vokser så fort og begynner å utforske verden der ute. Mor lo samtidig av det, som for å feie det litt bort, kunne jeg tenke. I neste øyeblikk bemerket hun at jenta faktisk begynte å få med seg mer av det som skjedde rundt henne. Det var som om mor

formulerte noe til meg om nærhet og avstand, det å være i en symbiose som skal løses opp og bli til noe annet i møte med verden utenfor.

Det var ofte vanskelig å si at jeg skulle gå da tiden var over for hver observasjon. Jeg prøvde å se etter en luke for når jeg kunne bryte opp. Da jeg de første månedene ikke helt fant en slik luke, kjentes det brutalt og umusikalsk å reise meg for å gå. Særlig merket jeg det ved siste observasjon for juleferien, da jeg skulle gå midt i en strofe med julemusikk og mor som masserte jenta. Gjennom høsten og vinteren spurte mor ofte om det var glatt eller kaldt ute i det jeg skulle gå. Hun oppfordre meg til å ta det pent på glatta. Kanskje fikk separasjonen og disse oppbruddene en kulde over seg både for mor og meg. Da sommeren nærmet seg, uttrykte mor at det var godt, men også litt leit fordi det betyr at den også er nærmere å gå over.

Det ble opphold i de ukentlige observasjonene gjennom sommerferien, og da jeg så jenta igjen, hadde mye skjedd. Hun var blitt større, beveget seg over en større radius der hjemme, og var sammen med far som hadde permisjon. Jenta kunne gjerne gjemme seg bak stolpe, titte frem, smile og si «uuh» med en dyp klang når vi fikk øye på hverandre. Kan hende arbeidet hun selv med separasjoner og gjenforening, kanskje til mor som nå var tilbake i arbeid og kom og gikk på en annen måte enn før sommeren. I denne perioden, fra hun var 9-12 måneder, så jeg at hun reiste seg og gikk rundt i stuen mens far støttet og holdt henne i hendene. Jeg ble meg fascinert av å se for meg hvordan verdenen hennes endret seg. Hun gikk fra å krabbe forbi alt på gulvet, til å betrakte det hele på avstand, fra et helt nytt perspektiv der hun skrittet over lekene. Av og til stoppet hun, trakk med foten på noen av dem, så nøye på leken som rørte seg så vidt der nede på gulvet, før hun flyttet blikket fremover og satte neste fot foran den andre.

Avslutning og ettertanke

Spedbarnet jeg observerte utfoldet seg i et miljø der foreldrene ga inntrykk av å være sensitive og åpne i sine måter å tolke og forstå henne på. Gjennom året med observasjoner har jeg stadig kjent og tenkt på hvor avhengige vi som spedbarn er av å bli tolket og forstått gjennom våre foreldres blikk og fortolkningsrammer. Vi blir alle til i relasjon, på

godt og vondt. Det er svimlende å tenke på at mitt blikk innover og utover som psykoterapeut både kan utvide og begrense horisonten for hva som kan eksistere i møte med den andre. Selvsagt kan horisonten min bevege seg i møte med en annen, men det slår meg hvor avgjørende det er å bevege, løfte og flytte blikket, la det flyte fritt og ikke fiksere for fort eller for mye. Da gjelder det kanskje å bevare noe av det svømmende blikket til en nyfødt.

Julie Wasmuth er psykolog i spesialisering, kandidat ved IBUP. Hun jobber ved Nic. Waals institutt, Lovisenberg Diakonale sykehus.

Referanser

- Bick, E. (1964). notes on infant observation in Psychoanalytic Training. *Int. J. Psychoanal*, 45.
- Bion, W. (1962). *Learning from Experience*. London: Heinemann.
- Fraiberg, S., Adelson, E., & Shapiro, V. (2018). Ghosts in the nursery: a psychoanalytic approach to the problems of impaired infant-mother relationships 1. In *Parent-infant psychodynamics* (pp. 87-117). Routledge.
- Winnicott, D.W. (1956). Primary maternal preoccupation. In: *The maturational processes and the facilitating environment*, p. 300-5. New York: Int. Univ. Press, 1965.
- Winnicott, D.W. (1958). The capacity to be alone. In: *The maturational processes and the facilitating environment*, p. 29-36. New York: Int. Univ. Press, 1965.